



JADIDCHILIK VA MUSTAMLAKACHILIKKA QARSHI
G‘OYAVIY KURASH

Gulsanam Altiboyeva,

Filologiya fakulteti 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: prof. O.Fayzullayeva

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidlar harakatining paydo bo‘lish sabablari, shakllanish bosqichlari hamda jamiyat hayotidagi o‘rni qisqacha tahlil qilingan. Jadidlarning ta‘lim tizimini isloh etish yo‘lidagi sa‘y-harakatlari, ma‘rifatparvarlik faoliyati, matbuot va adabiyot orqali milliy ongni uyg‘otishdagi hissasi yoritiladi. Shuningdek, jadidlar harakatining Turkiston jamiyati ijtimoiy-siyosiy va madaniy taraqqiyotiga ta‘siri hamda jadid ziyolilarining fojeali taqdiri masalalari muhokama qilinadi. Maqola jadidchilikni nafaqat tarixiy hodisa, balki jamiyatni yangilashga qaratilgan muhim g‘oyaviy va ma‘naviy tajriba sifatida baholashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: jadidlar, jadidchilik harakati, ma‘rifatparvarlik, usuli jadid, ta‘lim islohoti, milliy ong, milliy uyg‘onish, Turkiston, jadidlar qatag‘oni, matbuot, adabiyot.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston hududi murakkab siyosiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlar ta‘sirida rivojlanayotgan edi. Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosati mahalliy xalqning siyosiy erkinligini cheklabgina qolmay, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotini ham izdan chiqargan edi. Mahalliy aholi resurslardan mahrum qilingan, ta‘lim va madaniyat sohalari esa sust rivojlanib, savodsizlik keng tarqalgan edi. Eski maktab va madrasalarda ta‘lim asosan diniy matnlarni yodlash bilan cheklangan, dunyoviy fanlarga deyarli e‘tibor qaratilmas edi. Shu sababli xalqning katta qismi ilm-fan yutuqlaridan, dunyodagi yangiliklardan bexabar holda yashar, jamiyatda qoloqlik va jaholat hukm surardi.



Ana shunday sharoitda millatning kelajagi haqida qayg'urgan ilg'or fikrli ziyolilar jamiyatni yangilash yo'llarini izlay boshladilar. Ular ta'lim, matbuot, adabiyot va g'oyaviy faoliyat orqali jamiyatni uyg'otish mumkinligini anglab, natijada jadidchilik harakati vujudga keldi. Bu harakat Turkiston jamiyatida yangi tafakkur va ma'rifatparvarlik ruhini shakllantirib, mustamlakachilik siyosatiga qarshi g'oyaviy kurashning muhim shakliga aylandi.

Jadidchilik nafaqat tarixiy hodisa, balki xalq ongini uyg'otish va ijtimoiy taraqqiyot uchun zarur bo'lgan g'oyaviy tajriba sifatida qadrlanadi. Bu davrda ular jamiyatdagi mavjud muammolarni aniqlab, ularni hal qilishda ilm-fan va ma'rifatning o'rni qanchalik muhim ekanini ko'rsatdilar.

Jadidchilik harakati jamiyatdagi chuqur ijtimoiy, madaniy va ma'naviy muammolarga javoban yuzaga keldi. Eng avvalo, savodsizlik va eskirgan ta'lim tizimi xalq taraqqiyotiga jiddiy to'sqinlik qilayotgan edi. O'sha davrda maktablarda ta'lim yodlashga asoslangan bo'lib, o'quvchilar mustaqil fikrlashga, hayotiy muammolarni hal qilishga tayyorlanmas edi. Bu holat jamiyatni orqada qolishga majbur qilgan va yosh avlodni passiv holatga solgan.

Jadidlar bu vaziyatni tahlil qilganda, ta'lim tizimini tubdan isloh qilish zarurligini angladilar. Ularning fikricha, ilm-fan va ma'rifat orqali jamiyatni uyg'otish mumkin. Shu sababdan, jadidchilik harakati eng avvalo ta'lim sohasidagi islohotlar bilan bog'lanib, yangi maktablar ochish, o'quv metodikasini takomillashtirishga qaratildi.

Usuli jadid maktablari ta'lim mazmuni va shakli jihatidan katta yangilik olib keldi. Bu maktablarda o'qitishning fonetik usuli qo'llanilib, bolalarga qisqa vaqt ichida savod chiqarish imkoniyati yaratildi. O'quvchilarga tushunib o'qish, erkin fikrlash va bilimni hayotda qo'llash o'rgatildi. Diniy fanlar bilan bir qatorda matematika, geografiya, tarix va tabiatshunoslik kabi dunyoviy fanlarning o'qitilishi yosh avlodning dunyoqarashini kengaytirdi. Bu esa jamiyatni zamonaviy taraqqiyot yo'liga boshlashda muhim ahamiyat kasb etdi. Jadidlar ta'limni jamiyatni isloh qilishning eng samarali vositasi deb bildilar.



Shuningdek, jadidchilik harakati maktablar ochish bilan cheklanib qolmadi. Jadidlar xalqni uyg'otish uchun keng ma'rifatparvarlik faoliyatini olib bordilar. Ayniqsa, matbuot bu jarayonda muhim rol o'ynadi. Gazeta va jurnallar orqali xalq orasida ilm-fan, siyosat, ijtimoiy tenglik va milliy ozodlik g'oyalari tarqatildi. Bu nashrlar nafaqat ma'lumot manbai bo'lib xizmat qildi, balki jamiyatdagi mavjud muammolarga tanqidiy yondashish, voqelikka baho berish va milliy ongni shakllantirishda kuchli vosita bo'ldi.

Jadid nashrlari xalqni faqat bilim bilan ta'minlamadi, balki ularni ijtimoiy faollikka, muammolarni aniqlashga va ularni hal qilishda o'z hissalarini qo'shishga undadi. Shu tariqa, jadidchilik nafaqat ta'lim sohasida, balki keng ma'noda jamiyatning rivojlanishida markaziy o'rin egalladi.

Jadid adabiyoti ham milliy ong va ijtimoiy faollikni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Asarlarda jaholat, savodsizlik va adolatsizlik tanqid qilinib, ilm, taraqqiyot va vatanparvarlik g'oyalari ilgari surildi. Behbudiy, Avloniy, Fitrat kabi jadid adiblari badiiy so'z orqali xalqni uyg'otishga intildilar. Bu asarlar yosh avlodni millat taqdiri haqida o'ylashga, o'zligini anglashga va jamiyatdagi noto'g'ri jarayonlarga qarshi chiqishga undadi.

Ayollar ta'limiga bo'lgan munosabat jadidlar qarashlarining chuqurligini ko'rsatadi. Ular jamiyat taraqqiyoti faqat erkaklar bilan emas, balki ayollarning ham bilimli bo'lishi bilan bog'liq ekanini tushundilar. Shu sababli qizlar maktablarini ochish, ayollar savodxonligini oshirish g'oyalari ilgari surildi. Bu qarashlar nafaqat o'sha davr uchun ilg'or bo'lib, balki jamiyatning kelajak taraqqiyotiga bo'lgan ishonchni mustahkamladi. Jadidlar ayolni faqat oila doirasida emas, balki jamiyatning faol a'zosi sifatida ko'rishni xohlashdi.

Jadidlar faoliyati doimiy qarshiliklarga duch keldi. Eski qarashlar tarafdorlari va mustamlakachi hokimiyat jadidlarning g'oyalarini xavfli deb baholadi. Natijada, XX asrning 20–30-yillarida ko'plab jadid ziyolilari qatag'on qilinib, faoliyati to'xtatildi. Bu voqealar jamiyat uchun katta intellektual va ma'naviy yo'qotish bo'ldi, taraqqiyot jarayoni sekinlashdi. Jadidlar faqat maktablar ochish yoki matbuot



nashrlarini tarqatish bilan cheklanmagan. Ularning asosiy maqsadi – millat ongini uyg‘otish, xalqni mustamlakachilik hukmronligiga qarshi fikr bilan tayyorlash edi. Shu jihatdan, jadidchilikning asosiy yutug‘i, ular ilm va ma’naviyat orqali millatni taraqqiyot yo‘liga boshlashgan, bu esa harbiy va siyosiy qarshiliklarga qaramay, o‘zining uzoq muddatli samaralarini ko‘rsatdi.

Jadid adabiyotining birinchi cho‘qqi bosqichi – 1910-1917-yillari o‘ziga xos xususiyatlariga ega. Har qanday voqea-hodisaning ibtidosi yangilikka va yangicha xususiyatlarga molik bo‘ladi, bu tabiiy hol. Shu ma’noda jadid adabiyotining birinchi bosqichi borasida fikr yuritish ayni muddaodir. Birinchi bosqichning, eng muhim, aytish joiz bo‘lsa, bosh fazilati va yutug‘i millat va Vatan tushunchasini yangi tamoyilda talqin qilinishidir.

Xulosa qilib aytganda, jadidchilik harakati Turkiston tarixida mustamlakachilikka qarshi g‘oyaviy kurashning eng yorqin namunasidir. Jadidlar qurol bilan emas, ilm, fikr va ma’naviyat orqali millatni uyg‘otishga harakat qildilar. Ularning faoliyati jamiyat taraqqiyoti uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qildi. Bugungi kunda ham ularning merosi o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Jadidlar g‘oyalari zamonaviy ta’lim, milliy ong va mustaqil fikrlash tamoyillariga uyg‘un keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston tarixi. Umumta’lim maktablari uchun darslik. – Toshkent. 2024
2. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent. 2022.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent. 2007.
1. Fayzullayeva, O. (2023). LYRIC IMAGE OF" I" IN CYCLES. Евразийский журнал технологий и инноваций, 1(6 Part 3), 118-125.
2. Faizullayeva, O. H. (2022). Artistic Conditionality and Poetic Function of Signs in Lyrical Series. Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences, 14, 20-29.



3. Kholbekovna, F. O., & Dehqonovna, D. G. (2020). The Hero Issue In The Lyrics. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8), 3409-3413.
4. Mamatkulov, M., & Fayzullayeva, O. (2024). Expression Of Symbols And Allegorical Images In Lyric Cycles. *Modern Science and Research*, 3(1), 1-7.
5. Fayzullayeva, A. (2010). Özbek Şairi Rauf Parfi Öztürk'ün Şiir Dünyası. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 173-184.
6. Kholbekovna, F. O. (2021). *THE ISSUE OF ARTISTIC IDEA IN POETRY. European Scholar Journal*, 2 (4), 233-236.
7. Rahimjonov, N. M. K., & Fayzullaeva, O. K. (2020). SPECIFIC ASPECTS OF RAUF PARFI'S POETRY. *Bulletin of Gulistan State University*, 2020(3), 23-29.
8. Rakhmonkulovich, M. M. (2022). Folklore Traditions In The Epos Of Sayyadi "Tohir And Zuhro". *Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences*, 14, 4-10.
9. Mamatqulov, M. (2021). SAYYADI-GHAZAL WRITER. *Bulletin of Gulistan State University*, 2021(1), 46-50.